
Вивчаємо баладу Т. Шевченка "Тополя"

Надія Конончук,

*вчитель української мови та літератури
Нетішинського НВК "ЗОШ I—II ступенів та ліцей"
Хмельницька обл.*

Мета уроку: ознайомити учнів із раннім періодом творчості Т. Шевченка; розвивати вміння виразного й осмисленого читання поетичних творів, навички аналізу поетичного тексту; домогтися більш глибокого сприйняття образів, ідей творів; вміння формувати й узагальнювати матеріал, використовуючи схеми, таблиці; розвивати за допомогою ейдос-конспекту мислення; виховувати любов до художнього слова.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: Міщенко О. Українська література. Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних за-

кладів. — К., "Генеза", 2007; папір, кольорові олівці, опорний конспект "Компоненти аналізу поетичного твору".

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань і чуттєвого досвіду учнів

Вступне слово вчителя. "Раптом у кімнату через вікно вскочив Тарас, звалив образ, що стояв на мольберті, і кинувся Сошенкові на шию, вигукуючи: "Свобода! Свобода!" Сошенко, зрозумівши, в чому справа, і

сам почав душити Шевченка в обіймах і цілувати. Сцена закінчилася тим, що обидва приятелі "розплакалися, як діти". (Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка. — К., "Україна", 1994 рік.)

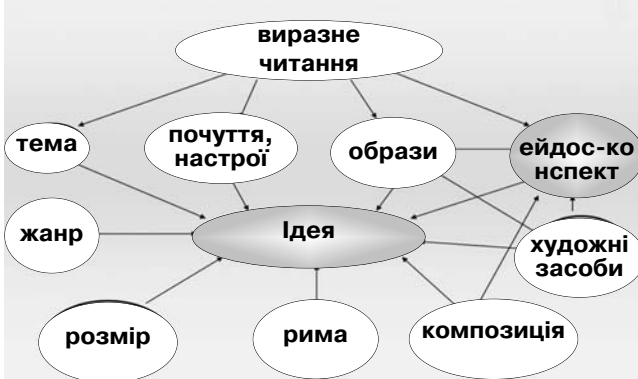
22 квітня 1838 року Тараса Шевченка викуплено з кріпацтва. Уже вільною людиною він вступив до Академії мистецтв, став улюбленим учнем Карла Брюллова. Але все частіше Тарас відкладав ескізи малюнки і тим самим олівцем на клаптях паперу записував рядки, що немовби рвалися із самого серця.

У літературній діяльності Шевченка підтримав Є. Гребінка, і саме завдяки зв'язкам цього українського поета у 1840 році побачила світ Шевченкова перша збірка — "Кобзар". До "Кобзаря" увійшли і твори, які принесли Шевченкові першу славу, — романтичні балади, одна з яких — "Тополя".

II. Оголошення теми і мети уроку

Отже, продовжуючи розмову про геніального українського поета Т. Шевченка, ми спробуємо проникнути у світ його творчості. Допоможе нам у роботі опорний конспект "Компоненти аналізу поетичного твору".

Компоненти аналізу поетичного тексту (за Главацькою)

Зверніть увагу, що всі складові компоненти аналізу розміщені навколо ідеї. Потрібно вміти побачити і відчувати цю серцевину.

III. Вивчення нового матеріалу

Виразне читання балади "Тополя" вчителем.

Бесіда на первинне сприйняття твору.

- Про що ви думали і що уявляли, коли слухали твір?
- Які почуття, настрої переважають у творі?
- Чи змінився ваш настрій після прослуханого?

Чому?

- Чи всі слова із твору є зрозумілими?

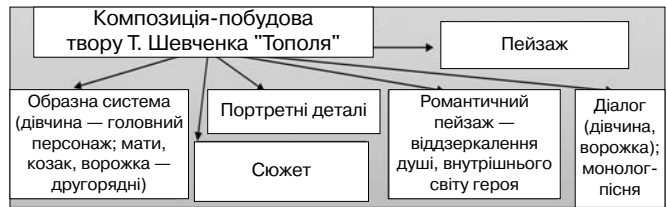
Читання балади учнями, активізація уваги.

- Про що розповідається у творі?

(*Туга за милим, що дівчину перетворила в тополю — це зміст твору.*)

Теорія літератури.

Семикласники визначають сюжет і композицію поетичного твору.

Робота з текстом балади.

- Назвіть персонажів твору.

— Хто є головним героєм? Знайдіть портретні деталі цього образу.

— Чому Т. Шевченко більше уваги звертає на внутрішній стан дівчини?

— Випишіть опорні слова, що характеризують внутрішній стан героїні.

(Опорні слова: "не співає, світом нудить, сохне, мовчала, пішла до ворожки, напилася, пала, стала, заплакала, заспівала, тополею стала".)

— Чи є опис природи віддзеркаленням душі дівчини? Чому? Знайдіть підтвердження в тексті.

("вітер виє, гне тополю, билини...", "Не щечебече соловейко В лузі над водою,...", "Без милого сонце світить — Як ворог сміється;" "Без милого скрізь могила...")

Теорія літератури. Контраст — (протилежність) художній прийом, побудований на різко окресленій протилежності у чомусь: рисах характеру, властивостях предметів чи явищ.

Складання ейдос-конспекту.

У творі кожне слово має значення, у ньому все продумано. І чим більше ми зуміємо побачити, тим краще зрозуміємо творіння автора. Зобразіть внутрішній стан дівчини та художні засоби, які допомогли розкрити тему твору. Адже малюнок — це початок нашої розмови з поетом.

Без милого сонце світить — як ворог сміється.

Робота в групах.

Методичний коментар. Для реалізації завдань уроку ми обрали проект як варіант організації роботи груп. Завдання, які отримують учні, мають різний зміст, вони допоможуть глибше розкрити тему уроку. (Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання.)

Використовувати малі групи доцільно тоді, коли завдання потребують спільної, а не індивідуальної роботи.

Організація роботи:

— переконайтеся, що учні володіють знаннями та вміннями, необхідними для виконання завдання;

- п'ять-шість учасників — це оптимальна верхня межа для проведення обговорення у малій групі;
- запропонуйте учням розділитися на групи, всі члени групи мають добре бачити один одного;
- нагадайте учням про ролі, які вони мають розподілити між собою й виконувати під час роботи в групах;
- поставте кожній групі конкретне завдання й дайте інструкцію щодо організації роботи;
- надайте групам достатньо часу на виконання

- завдання. Подумайте, чим зайняти групи, які виконують завдання раніше;
- обміркуйте метод заохочення роботи в малих групах;
- під час роботи груп обійдіть їх, запропонуйте допомогу;
- запропонуйте учням представити результати своєї роботи;
- прокоментуйте роботу груп.

№ групи та зміст завдання	Додаткові запитання	Теорія літератури
1 група Опрацювавши критичний матеріал підручника на с.68, додатковий матеріал, доведіть, що твір Т. Шевченка "Тополя" за жанром — балада. Свої висновки узагальніть у вигляді схеми.	1. Поясніть словосполучення "ліро-епічний твір". 2. У чому полягає відмінність між метафорою та метаморфозою?	Балада, метафора, метаморфоза, романтичний пейзаж
2 група З'ясуйте історію написання балади "Тополя". Розкажіть про символічне значення тополі у фольклорі. Свої висновки узагальніть у вигляді схеми. Відповідь доповніть легендами та міфами про тополю.	1. Що символізує тополя у Шевченковій баладі? 2. Які твори принесли поетові першу славу?	Українська народна творчість, легенда, міф, образи-символи
3 група Прочитайте початок твору (до слів "На чужині, гине!"). Визначте у ньому центральний образ. Які образи-символи допомагають побачити ширшу картину зображуваного? Свої висновки узагальніть у вигляді схеми, (для успішної роботи учням подається "скелет" схеми).	1. Чому автор дав таку назву баладі?	Мотив, образи-символи
Результати роботи 1, 2, 3 груп		

Схема "Жанрові ознаки балади Т.Шевченка "Тополя""

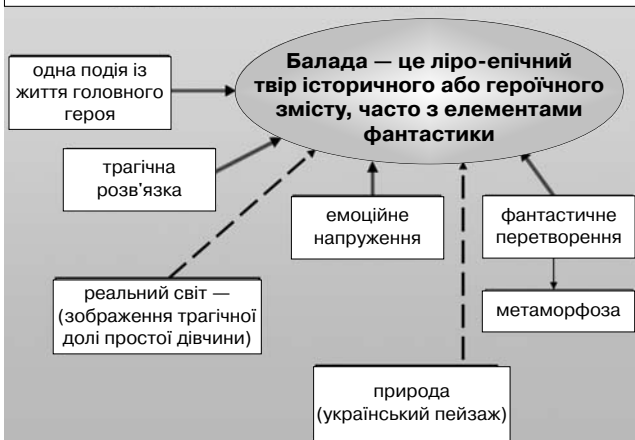
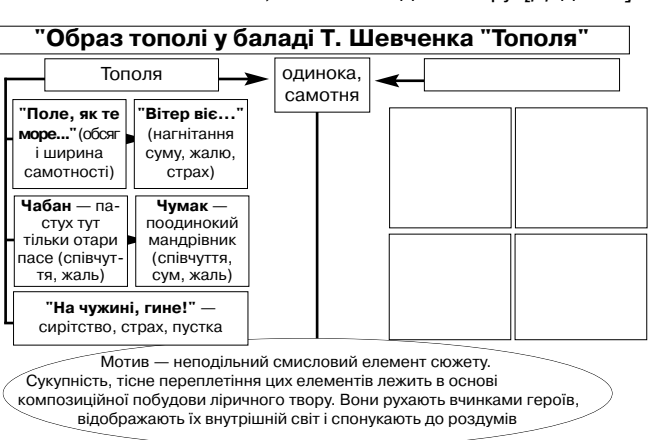

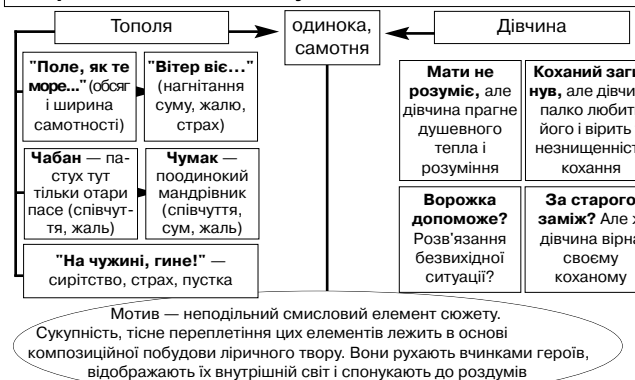
Схема "Тополя в УНТ", зміст легенди та міфу. [Додаток]

Узагальнююча бесіда. Робота зі схемою "Образ тополі та дівчини у баладі "Тополя" Т.Шевченка"

- Чи можемо ми ототожнювати дівчину із тополею?
- Чому дівчина самотня?

"Образ тополі та дівчини у баладі Т. Шевченка "Тополя"

Аналітичний висновок

Проблемне питання:
У чому полягає трагізм долі простої сільської дівчини? Для вирішення цього питання застосуємо техніку "Риба". У голові "риби" записуємо проблемне питання, на "кістках" фіксуємо варіанти відповідей, у "хвості" — висновки.

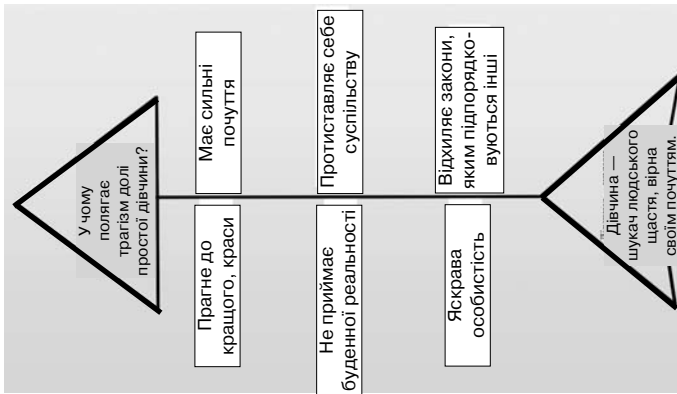

Удосконалення ейдос-конспекту.

Рефлексивно-оцінювальний етап.

Власне рефлексія: "Сьогодні на уроці мені сподобалося (не сподобалося)... Самооцінка роботи на уроці.

Домашнє завдання: виразне читання балади, робота з ейдос-конспектом.

Зразок виконаної роботи

"Трактування ідеї балади Тараса Шевченка "Тополя"

Додаток

Тополя — символ дерева життя; оберіг українців; символ рідної землі, свободи, України; дівочої та жіночої краси, стрункости, гнучкості, смутку, самотності; результат міфічного перетворення дівчини, жінки в дерево. Тополя може символізувати воду й вогонь, місяць і сонце, адже листя має різні відтінки зеленого: знизу світлозелений (вода, місяць), зверху темнозелений (вогонь, сонце). В Україні найпоширеніша тополя пірамідальна. Відомі народні порівняння дівчини, жінки з тополею: "струнка, як тополя", "висока, як тополя", "тонка, як тополя", "гнучка, як тополя", "самотня, як тополя".

Легенди про тополю

Були собі три подружки. Жили вони душа в душу: чи на весіллі, чи на вечорниці — завжди разом. Якось, кажуть, на Івана Купала, пішли всі три подружки квіти збирати. Збиралися вертатися в село, та почули шалений кінський тупіт.

— Ой лишенько, татари! — крикнула одна.

— Загинемо в річці, а не дамось татарам у руки! — крикнула друга.

А татари вже заміряються кидати аркани.

— Господи, зроби так, щоб ми стали тополями, — крикнула третя.

Всі троє відразу стали тополями й зашелестіли листом.

Жахнулися татари і втекли назад, не заподіявши селу ніякого зла.

Інший варіант легенди:

Пішли три рідні сестри з матір'ю в поле плоскільн вибирати. Раптом налетіли татари.

— Ой матіночко, татари, рятуйте нас!

— Краще станьте тополями, як маєте потрапити в татарський полон, — вигукнула мати й одразу впала, вражена татарською стрілою.

Татари накиннули на сестер аркани, але аркани були вже не на дівочих плечах, а на тополях. Татари злякалися і втекли. Село було врятоване, а сестри так і залишилися стояти тополями на віки-вічні. Чи так воно було, чи ні, але, кажуть, що нібито весняними місячними ночами тополі стають дівчатами, плачуть і проклинають татар, що втратили матір, і що довіку стоятимуть тополями.

Стриба

У полянина Жития та його дружини Добрини народилася вродлива донька, яку волхви нарекли Полянкою. Росла вона як з води. І вимостилася в дивовижну кра-

суню, якої світ не бачив. Багато красенів-парубків сваталися до неї, та Поля була вірна Стрибі — найпрудкішому з усіх юнаків округи. Міг він навіть обігнати стрілу, яку випустили з найтугішої тятиви.

Тож воевода послав Стрибу гінцем в різні кінці, коли була в тому потреба. Щасливі були і Поляна, і Стриба, стали вони до весілля готуватися. Та на заваді стала врода Поляни. Бо її краса осліпила навіть грізного громовержця Перуна з Вирію. І надумав бог блискавки взяти злюб з Полянкою.

"Бути Поляні Богинею!" — вигукнув громовержець так, що його почули всі поляни. І зраділи, що матимуть такого могутнього, всесильного родича, який щедро поливатиме їхню Землю дощем, а ще, дивись, вогняними стрілами відганятиме ворогів.

Про Стрибу всі забули. Всі, крім Полі. Вона боялася злюбу з Перуном і тихо плакала за своїм коханим. Та ось вбрали Полю в найкращий одяг і повели до урочища Перуна, аби віддати в жони громовержцеві.

Все плем'я полян ішло за Перуною нареченою. І похнюплений Стриба також. Ось і задрожала Земля, всі попадали навколішки, лише Поляна стояла горда, як богиня, — у золотому осяянні, з пучком вогнених стріл у руці з'явився Перун. Молодецькі сріблясті вуса спадали аж на його могутні груди. Горіли золоті кучері на голові. Сяяли його очі. Усміхаючись, бог-красень став наблизитися до Полі.

"Прощай, кохана моя Полю!" — скрикнув розпачливо Стриба, вихопив короткого мисливського меча і вгородив собі в серце.

Жахно скрикнув натовп. Жалібно зойкнула Поля, залившись сльозами. Спохмурнів Перун і сказав: "Ні, не хочу, щоби на злюбі моему лилися кров і сльози. Хай же ти, чарівна Поляно, нікому не дістанешся!"

Сліпуче сяйнули блискавки, вдарив грім. У не-ймовірному страхові люди припали до Землі. А коли підвели голови, то не побачили красуні Полі. Замість неї виросло дерево — високе й струнке, як дівчина.

"То — Поля!" — вжахнулися передні.

"Що то за дерево?" — допитувалися задні.

"Тополя," — відказували їм.

Так і пристала до дерева назва — ТОПОЛЯ.

А Перун злітав у Вирій, приніс звідти пригорщу Живої Води, бризнув на лице мертвому Стрибі й — ожив юнак.

"Будь моїм побратимом, Стрибо! — сказав Перун. — Адже обидва ми осиротіли без нашої Полі. Чи згоден?"

"Згоден", — відповів Стриба.

Перун схопив за руку побратима, потягнув за собою і... обидва легко злетіли в небо, полинули у Вирій. Там Стриба з дозволу Рода вкусив молодильне яблуко і став безсмертним.

"Роде, — звернувся Перун до Сокола, — дай крила для ніг мого побратима Стриби — його я хочу зробити богом вітрів, без яких не буде життя на Землі".

І тоді Сокіл-Род пустив дві сльозинки, і до ніг Стриби впало два крила. І врочисто промовив Перун: "Тепер ти володар вітрів на світі, тепер ти не Стриба, а СТРИБОГ!"

Так вони стали побратимами — Перун і Стрибог. Стриба щодуху ганяє хмари по світу, а Перун їх розпанахує стрілами, пускаючи життєдайний дощ на Землю в потрібному місці.

Так вони творять добро: без вітру й без дощу й справді немає життя на Землі.